

Heimans en Thijsse

Nieuwsbrief

Mededelingenblad van de Heimans en Thijsse Stichting
Redactie Lydia Haafkens en Eddy van der Maarel

nummer 40 augustus 2011

Heimans en Thijsse Dag 2011 in Artis

Heimans en Thijsse Dag op 10 december 2011 Een biologisch en ethisch reveil: De erfenis van Eli Heimans (1861-1914) nu

Ter gelegenheid van het feit dat Eli Heimans 150 jaar geleden werd geboren, wordt op de Heimans en Thijsse Dag aandacht besteed aan zijn leven en werk, in het bijzonder zijn relatie tot Artis. De dag wordt dit jaar samen met Artis georganiseerd en vindt plaats in de collegezaal van gebouw De Volharding in Artis, Plantage Middenlaan 38-40 te Amsterdam. Na afloop van de lezingen is er gelegenheid om het Heimans Diorama in het Aquariumgebouw in Artis te bekijken.

Programma

- 13:30 Ontvangst met koffie en thee
- 14:00 Prof. dr. Frank Berendse, voorzitter Heimans en Thijsse Stichting:
Welkomstwoord
- 14:15 Dr. Marga Coesèl (Artis Bibliotheek, Universiteit van Amsterdam):
“De natuur van Heimans”
In de tijd dat de onderwijzer Eli Heimans werd geboren was er in Nederland nog natuur in overvloed, maar de inheemse natuur werd niet zo gekend en gewaardeerd als nu. Rond 1900 bloeide de belangstelling voor de natuurstudie plotseling op. Dit gebeurde vooral door het optreden en werk van Heimans en zijn collega Jac. P. Thijsse. Wat was het aandeel van Heimans, wat waren zijn verdiensten?
- 14:45 Prof. dr. Erik de Jong (Artis hoogleraar, Universiteit van Amsterdam):
“Zien is kennen: over de rol van het diorama bij de studie van de natuur”
“Zien is kennen” is de titel van de bekende vogelgids van Nol Binsbergen. Door te zien leer je vaak meer dan ergens over te lezen. Het Heimans-diorama is een ideaal middel om een groot publiek op een leuke, aansprekende manier te laten kennismaken met het leven van planten en dieren, vooral vogels, in een natuurlijk duinlandschap.
- 15:15 Drs. Thomas van Slobbe (Stichting wAarde, Beek-Ubbergen):
“Heimans 2.0”. De relevantie van het gedachtegoed van Eli Heimans voor de natuurbeleving in het internettijdperk
In deze lezing wordt de relevantie verkend van het gedachtegoed van Heimans voor natuurbeleving en -bescherming in een eeuw, waarin de grenzen tussen virtual reality en real life – door de onstuitbare opmars van internet, i-pads en computergames – in ras tempo vervagen.
- 15:45 Afsluiting
- 16:00 Receptie en bezoek aan het Heimans Diorama
- 17:00 Sluiting

Kosten voor donateurs van de Heimans en Thijsse Stichting en Artis-leden €25,-; voor andere geïnteresseerden €30,-.

Aanmelding vóór 19 november 2011 bij de Heimans en Thijsse Stichting, Postbus 20123, 1000 HC Amsterdam; E-mail: heimans-en-thijsse-st@planet.nl. Gelieve het bedrag over te maken op rekening nr. 3831069 t.n.v. Heimans en Thijsse Stichting te Amsterdam o.v.v. ‘Heimanssymposium’ en de namen van de deelnemers voor wie betaald wordt.

Documentatie van

- natuurbeleving
- natuurstudie
- natuurbehoud
- natuureducatie

Heimans in Artis

door Juliet Oldenburger

Eli Heimans (Zwolle, 28 februari 1861 - Gerolstein, 22 juli 1914) kwam graag in Artis en heeft regelmatig over de dierentuin gepubliceerd. "Artis is toch maar 't mooiste wat er op dierkundig gebied in ons land bestaat" schreef hij in *De Levende Natuur* en "De tijd nadert weer, dat Nederlanders uit alle provinciën hun jaarlijkse pelgrimstocht naar Amsterdam en naar Artis gaan doen".

Heimans had goede contacten met de toenmalige directeur van Artis, dr. Coenraad Kerbert. Al in het begin van de jaren '90 van de 19e eeuw hadden Heimans en Thijssse bij hem aangeklopt met de vraag of hij behulpzaam kon zijn bij het maken van hun boekjes en in 1905 hebben de Nederlandse Natuurhistorische Vereniging en Artis gezamenlijk in Artis de eerste biologische tentoonstelling georganiseerd. Uit diverse publicaties blijkt Heimans' betrokkenheid bij Artis. In zijn boekje *'Wandelen en waarnemen'* (1906) beschrijft hij bijvoorbeeld dat de orang-oetans bij het buitenspelen een grote eik dikwijls als klimboom gebruiken. In 1911 publiceerde hij het meer dan 200 pagina's dikke boek *De dierenwereld in woord en beeld'*, waarin hij aan de hand van paginagrote foto's van Aug. F.W. Vogt bekende en onbekende dieren in Artis beschrijft. De hoge Heimans-eik, naast het buitenverblijf van de chimpansee, is inmiddels geen apenklimboom meer, maar deze meer dan 250 jaar oude zomereik, die nog dateert uit de tijd van vóór de stichting van Artis in 1838, is een van de oudste bomen van Amsterdam en draagt als eerbetoon Heimans' naam.

Heimans Diorama

Na de plotselinge dood van Heimans in 1914 werd door o.a. Jac. P. Thijssse en Coenraad Kerbert de Heimans-stichting opgericht met het doel om de studie van de natuur te bevorderen, met name onder de jeugd. Aanvankelijk was het plan om een gratis toegankelijk 'Volksmuseum voor natuurlijke historie' te stichten, zoals dat bijvoorbeeld ook in Londen bestond, maar toen bekend werd dat Artis vergelijkbare plannen had voor de uitbreiding van het Zoölogisch Museum, werd besloten het beschikbare kapitaal te gebruiken voor de inrichting van een 'Heimans-diorama' in het Zoölogisch Museum in het Aquariumgebouw van Artis.

In 1923 kreeg Paul L. Steenhuizen (1870-1940), preparateur van Artis en een van de eerste vogelfotografen van Nederland, de opdracht om dit diorama in de voormalige ronde collegezaal van het Zoölogisch Instituut te vervaardigen. Gekozen werd om hierin de duinen rond de duinplas De Muy op Texel uit te beelden. Al in 1894 had Steenhuizen samen met Thijssse een expeditie naar Texel gemaakt die in de eerste jaargang van *De Levende Natuur* uitgebreid is beschreven. De opgezette vogels in het diorama zijn ontleend aan een lijst van vogels die rond het Zwanenwater bij Callantsoog voorkomen. Aan de hand van foto's is het duinland-

schap verder zo zorgvuldig mogelijk gereconstrueerd. De maquette gaat over in een groot doek van 9 bij 28 m van de in Harlingen geboren schilder Willem G.F. Jansen (1871-1949). Jansen was een groot bewonderaar van de gebroeders Maris en van Anton Mauve en heeft in Haagse School stijl De Muy verbeeld. Vorig jaar is er in het Hannema Museum in Harlingen een overzichtstentoonstelling gehouden van zijn werk, waarbij tevens de onlangs opgedoken voorstudie voor het Heimans-diorama werd geëxposeerd.

Het Heimans-diorama is eigendom van de Heimans en Thijssse Stichting, maar wordt sinds de verhuizing van het Zoölogisch Museum naar Leiden beheerd door Artis. In 1983 is het gerestaureerd, waarbij o.m. een aantal meeuwen werd toegevoegd die het door Nico Tinbergen beschreven bedelgedrag uitbeelden. Het ligt in de bedoeling het diorama nu opnieuw een opknappbeurt te geven, waarbij het vooral gaat om het verbeteren van de technische installaties. In het diorama ziet men in een tijdsbestek van ongeveer tien minuten de zon in het duinlandschap opkomen en weer ondergaan. Met name deze verlichting moet worden vervangen, omdat de elektrische installatie nu brandgevaarlijk is en er halsbrekende toeren uitgehaald moeten worden om nieuwe lampen in te draaien. Boven het diorama wil men nu een soort 'brug' bouwen, waar de lampen aan kunnen worden opgehangen. Bovendien zal er een nieuw lichtplan worden gemaakt, waardoor het landschap beter kan worden uitgelicht. Daarnaast wil men de kleine expositie over Heimans en Thijssse in het zaaltje voor het diorama aanpassen en o.m. uitbreiden met een aantal kleinere historische diorama's, die Artis het afgelopen jaar heeft verworven. Aan de Heimans en Thijssse Stichting is gevraagd om een geluidsoptname te maken, waarop de verschillende vogels die in het landschap zijn opgesteld ook te horen zijn. Inmiddels hebben wij contact gezocht met Henk Meeuwssen die deze geluidsoptname gaat maken. Wij hopen deze vogelgeluiden op de Heimans en Thijssse Dag te kunnen beluisteren.

Bronnen:

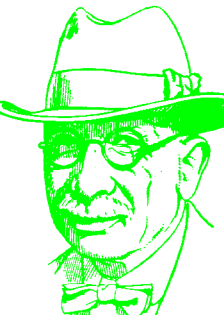
- Hugo P. ter Avest (2010). W.G.F. Jansen (1871-1949). Schilder van de losse toets, Waanders, Zwolle;
- Fop. I. Brouwer (1958). Leven en werken van E. Heimans en de opbloei der natuurstudie in Nederland in het begin van de twintigste eeuw. Dissertatie Groningen.
- Marga Coesèl, Joop Schaminée en Lodewijk van Duuren (2007). De wereld van Heimans en Thijssse in historisch perspectief. KNNV Uitgeverij, Zeist.

Afscheid van drie bestuursleden

In februari traden de DB leden Eddy van der Maarel, Pieter Schroevers en Jacques de Smidt uit het bestuur, nadat zij ieder tien jaar lid zijn geweest van het Algemeen en het Dagelijks Bestuur van de Heimans en Thijssse Stichting. Alle drie zijn zij jarenlang betrokken geweest bij natuurgerichte activiteiten. Hun betrokkenheid bij onze Stichting was de voortzetting daarvan. Eddy, Pieter en Jacques hebben ieder op hun eigen manier op verschillende gebieden belangrijke bijdragen geleverd. Wij zijn hun daarvoor bijzonder erkentelijk en wensen hun alle goeds.

Eddy van der Maarel

Eddy was de redacteur van de Stichting. Gelukkig gaat hij door met de redactie van de Heimans en Thijssse Nieuwsbrief, waarvoor wij hem zeer dankbaar zijn. Behalve de Nieuwsbrief heeft Eddy ook enkele brochures samengesteld ter gelegenheid van de uitreiking van de Heimans en Thijssse Prijs. De laatste jaren heeft Eddy zich samen met A.A. Sterk, B.M. Lensink en A.H.J. Freijssen gestort op de geschiedenis van de Stichting Wetenschappelijk Duinonderzoek, waarvan het archief bij onze Stichting is ondergebracht. De vrucht van al dat werk is het boek "De Stichting Wetenschappelijk Duinonderzoek: Het Nederlandse duinonderzoek in historisch en internationaal perspectief", dat in april bij de KNNV Uitgeverij is verschenen.

Presentatie van nieuwe leden van het Dagelijks Bestuur

Frank Berendse, voorzitter

Het Algemeen Bestuur heeft op 12 februari 2011 prof. dr. Frank Berendse gekozen tot voorzitter. Frank is hoogleraar Natuurbeheer en plantencologie aan de Wageningen Universiteit. Hij is actief veldbotanicus en vogelaar en o.m. vertegenwoordiger van Nederland in de Society for Conservation Biology. Zijn wetenschappelijke werk richt zich vooral op de langetermijndynamiek van natuurgebieden en op de consequenties van het verlies van biodiversiteit. Hij volgt Matthijs Schouten op als voorzitter en heeft al een jaar meegedraaid in het Dagelijks Bestuur. Als voorzitter wil hij zich de komende jaren in de allereerste plaats richten op het veiligstellen van de waardevolle collecties van de Stichting. Verder acht hij het onder de huidige maatschappelijke omstandigheden van het allergegrootste belang om de idealen en het morele erfgoed van Heimans en Thijssse met hernieuwd elan uit te dragen.

Herbert Kuyvenhoven

Herbert is 49 jaar en heeft biologie gestudeerd in Utrecht. Momenteel werkt hij als beleidsmedewerker ecologisch onderzoek bij de provincie Utrecht. Hij verzamelt boeken van Heimans en Thijssse en hun tijdgenoten en is zo bij de Stichting terechtgekomen. Als vrijwilliger heeft hij de website voor de Stichting opgezet en het programma van de digitale catalogus van de bibliotheek gebouwd. Sinds 2004 probeert hij zo veel mogelijk interessante actuele berichten over “denken over en omgaan met de natuur” op de website te plaatsen. Hij vindt het belangrijk om als Stichting aan te sluiten bij de nieuwe media: de actuele berichten plaatst hij sinds kort ook op Twitter.

Pieter Schroevers

Pieter was jarenlang de verbindende schakel tussen het DB en de Commissie Activiteiten en Prijzen. Als lid van de Commissie was hij ook betrokken bij de beoordeling van het werk van kandidaten voor de Heimans en Thijssse Prijs. Natuurlijk was Pieter ook heel actief in de voorbereidingen van de Heimans en Thijssse Dagen. Wat daarbij altijd opviel was zijn nadruk op het historische, maar ook op het meer (natuur)filosofische perspectief van het programma van die dagen. Het was een genoegen om met Pieter speciaal over die aspecten te praten.

Juliet Oldenburger

Juliet (geboren in 1967) is sinds februari 2010 secretaris van de Stichting. Zij groeide op in het rivierengebied en leerde de eerste planten en vogels kennen van haar vader. Op tienjarige leeftijd werd zij lid van de afdeling Gorinchem van de NJN.

Tijdens haar studietijd was zij onder meer actief in de NJN-Sjocgroep en in 1987 was zij bondsvoorzitter. Na de middelbare school heeft zij een aantal jaren kunstgeschiedenis gestudeerd in Leiden en tekenen en schilderen aan de Kon. Academie in Den Haag. Momenteel heeft zij samen met haar moeder een bureau voor restauratie van en onderzoek naar historische tuinen en parken. Daarnaast is zij werkzaam als eindredacteur van het blad *Binnenstad* van de Vereniging Vrienden van de Amsterdamse Binnenstad, die zich inzet voor het behoud en herstel van de historische binnenstad van Amsterdam, en van *Thematismos*, een tijdschrift over het werk van de monnik-architect Dom Hans van der Laan.

Frank Saris

Deze bioloog is 58 jaar jong. Hij studeerde in de jaren '70 in Amsterdam, waar hij ook actief was in de NJN, in de natuur- en milieu-educatie en bij natuurbeschermingsacties. Eerst was hij docent op een middelbare school. Daarna kon hij bij

het Rijksinstituut voor Natuurbeheer terecht. Hier werd Frank betrokken bij de landschapsecologie en deed hij promotie-onderzoek in de Biesbosch. Dat moest helaas sneven, toen hij toetrad tot het bestuur van SOVON. Na 25 jaar is het nu tijd voor andere avonturen. Frank is geïnteresseerd geraakt in historisch onderzoek en mede in dit verband oriënteert hij zich op een biografie van Victor Westhoff, na Thijssse de meest invloedrijke natuurbeschermer van de vorige eeuw.

Jacques de Smidt

Jacques is nog steeds de hoofdmotor achter het werk aan onze collecties. Niet alleen wijdt hij, samen met andere vrijwilligers, iedere week een groot aantal uren aan het ordenen en beschrijven van de aanwinsten, ook heeft hij over de jaren veel archiefmateriaal betreffende belangrijke personen in het Nederlandse natuurbeschermingsveld bijeen gebracht. Vele van onze donateurs kennen Jacques vooral van de boekenmarkten die hij tijdens de dagen van de Algemene Bestuursvergaderingen en ook tijdens de Heimans en Thijssse Dagen inricht en bemant. Het is fantastisch dat ook Jacques doorgaat met zijn werk voor onze Stichting.

Documentatie van

- natuurbeleving
- natuurstudie
- natuurbehoud
- natuureducatie

Wie Was....? nr. 20 H. Cleyndert Azn

Ja, wie was Cleyndert? Hoewel hij een belangrijke rol speelde op het gebied van natuurbescherming en ruimtelijke ordening is hij tegenwoordig nauwelijks bekend. Door zijn bescheiden opstelling kreeg hij onvoldoende aandacht, zoals Hans Gorter vermeldt. Het is tijd om deze landschapsbeschermers eens voor het voetlicht te halen. Hoewel volgens Van der Valk Cleyndert de zoon was van een dominee, blijkt uit familieonderzoek (Blok-Cleyndert e.a.) dat Hendrik (Henk) Cleyndert in 1880 in Zaandam werd geboren als zoon van de graanhandelaar Albert Cleyndert. Zoals in die tijd wel gebruikelijk was voegde de zoon de afkorting Azn aan zijn naam toe om zich te onderscheiden van andere H. Cleynderts.

De jonge Cleyndert volgde vanaf zijn 12e tot zijn 23e jaar een opleiding in Amsterdam. Hij zou onder meer theologie gestudeerd hebben. Vast staat dat hij vanaf 1903 werkzaam was op Java, als lid van de firma Hessels, Cleyndert & Co, makelaars in tabak, koffie, suiker en thee. In 1921 reisde hij als gefortuineerd man met een omweg terug naar Nederland. Hij woonde een half jaar in de Verenigde Staten waar hij zijn ogen en oren terdege de kost gaf. Eenmaal terug in Nederland raakte hij al snel intensief betrokken bij natuurbescherming, planologie en heemschut.

Op de ledenvergadering van Natuurmonumenten hield hij een voordracht, 'Wat ik zag en hoorde in Amerika', die in het Jaarboekje 1918-1922 van de Vereniging werd gepubliceerd. Dit was een belangwekkend verhaal over nationale parken en stadsparken en over de rol van de overheid bij het bewaken van landschapsschoon. Bij deze gelegenheid introduceerde hij het woord recreatie (ontspanning in de vrije natuur). Het bestuur van Natuurmonumenten, dat direct het belang inzag van de kennis en ideeën van Cleyndert, droeg hem in 1923 voor als bestuurslid.

Ook op andere terreinen liet Cleyndert van zich horen. Hij werd lid van het Nederlands Instituut voor Volkshuisvesting en Stedebouw en werd gevraagd zitting te nemen in de Stedebouwkundige Raad. Binnen de Bond Heemschut voerde hij onder meer strijd tegen reclameborden in de natuur en andere vormen van landschapsontsiering. Hij deed dit alles met veel inzet, vriendelijk maar ook koppig vasthoudend aan zijn uitgesproken ideeën.

Tot begin jaren dertig verbleef Cleyndert veel in het buitenland, in Duitse en Zwitserse kuuroorden, waarschijnlijk in verband met de gezondheid van

zijn eerste vrouw, met wie hij op Java was gehuwd. Drie jaar na haar dood, in 1932, hertrouwde hij. Daarna woonde hij steeds in Nederland, merendeels in Den Haag, en besteedde hij nog meer tijd en energie aan de natuurbescherming. Als lid van het Dagelijks Bestuur van Natuurmonumenten werkte hij intensief samen met Jac.P. Thijssse en P.G. van Tienhoven. Met beiden kreeg hij een hechte band. Samen met hen zat hij ook in het bestuur van de Contact-Commissie inzake Natuurbescherming. In 1939 schreef Thijssse aan Van Tienhoven: "Cleyndert heeft ook zijn handen vol en telkens wanneer ik eens een paar uurtjes met hem geconfereneerd heb verheug ik mij over zijn helder inzicht, zijn groote toewijding en fijne menselijkheid. Dikwijls vrees ik, dat hij te veel hooi op zijn vork neemt, maar wie zou iets van hem kunnen overnemen?"

Tot op hoge leeftijd bepleitte Cleyndert in woord en geschrift de zorg voor het landschap, de noodzaak van een natuurbeschermingswet, het belang van stedelijk groen en de inschakeling van landschapsarchitecten. Het esthetische element stond bij hem steeds voorop, al sprak en schreef hij vanuit een religieuze visie. Schoonheid van natuur en landschap zocht Cleyndert ook in de kunst. Hij vond het onder meer bij de schilders van de Haagse School. Zijn verzamelingen liet hij na aan musea. Cleyndert stierf in 1958. Na de dood van Thijssse, in januari 1945, had hij aan Van Tienhoven geschreven dat hij alle brieven van Thijssse zorgvuldig bewaarde. Waar zouden die brieven zijn gebleven?

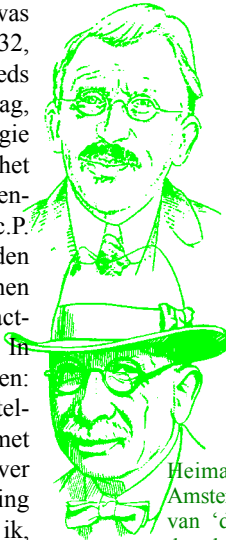
Marga Coesël

Bronnen:

- E.J. Blok-Cleyndert e.a. (2002). De Cleynderts van Nieuwendam. Cleyndert Vereniging.
H.P. Gorter (1986). Ruimte voor natuur. 's Graveland.
A. van der Valk. (1981). H. Cleyndert een pionier van de planologie. Rooilijn 4: 58-64.
J.R. Koning (1958). In memoriam H. Cleyndert Azn. Heemschut 35: 61.
M. van der Goes van Naters (1958). Wij verloren Cleyndert. Natuur en Landschap 12: 181-183.

Vertraging

Als gevolg van vertraging bij de organisatie van de Heimans en Thijssse Dag 2011 kon deze Nieuwsbrief pas in augustus ter perse gaan.

De Heimans en Thijssse Stichting beheert een bibliotheek en een archief met materiaal betreffende de ontwikkeling in het denken over en het omgaan met de natuur. Activiteiten op deze terreinen worden bevorderd door o.m. het toekennen van de Heimans en Thijssse Prijs.

Men kan donateur van de Stichting worden door EUR 20,- (instellingen minimaal EUR 65,-) over te maken op postgiro 3831069 t.n.v.

Heimans en Thijssse Stichting, Amsterdam, onder vermelding van 'donatie'. Men ontvangt dan de Nieuwsbrief en uitnodigingen voor manifestaties.

Postadres

Postbus 20123
1000 HC Amsterdam

Website

www.heimansenthijsssestichting.nl

Secretariaat,

Bibliotheek en Archief

Hugo de Vries-Centrum
Plantage Middenlaan 2c
1018 DD Amsterdam
tel. 020 6228115
Bibliotheek en archief zijn toegankelijk op vrijdag van 10.00 - 16.30 en op afspraak.

Dagelijks Bestuur

F. Berendse, voorzitter
tel. 0317 484973
frank.berendse@wur.nl
J.E. Oldenburger, secretaris
tel. 020 6208302
j.oldenburger@historischetuinen.nl
H. Bunte, penningmeester
tel. 020 6472297
hugobunte@online.nl
H. Kuyvenhoven, webmaster
tel. 030 6665261
herbert.rita@zonnet.nl
P.C. de Hullu
tel. 024 7410701
e.dehullu@science.ru.nl
F. Saris
tel. 024 7410411
frank.saris@sovon.nl
M.G. Schouten
tel. 030 2369258
mg.schouten@worldonline.nl
M. Smies, Heimans en Thijssse Steunfonds
tel. 070 3268365
maarten@smies.org

Collecties

R. van Hees
tel. 020 6228115
heimans-en-thijssse-st@planet.nl

Eindredactie Nieuwsbrief

E. van der Maarel
tel. 0561 430760
eddy.arteco@planet.nl

